

ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ СЕНЬКОВСЬКИЙ
(20.04.1931 – 18.05.2016)

18 травня 2016 р. пішов з життя Юрій Миколайович Сеньковський – член-кореспондент НАН України, професор, лауреат премії НАН України імені В.І. Вернадського, заслужений діяч науки і техніки України, багатолітній керівник відділу седиментології провінцій горючих копалин Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України, відомий вчений в галузі палеоокеанографії, седиментології, генетичної літології та мінералогії осадових порід.

Ю. М. Сеньковський народився 1931 р. у Львові, а дитинство та шкільні роки провів у Косові та Коломиї Івано-Франківської області. У 1950-1955 рр. навчався на геологорозвідувальному факультеті Львівського політехнічного інституту, після закінчення якого залишився працювати на кафедрі петрографії та мінералогії. На цій кафедрі, якою тоді керував відомий петрограф, згодом академік Академії наук України Л. Г. Ткачук, Ю.М. Сеньковський розпочав детальне літологічне і мінералого-петрографічне вивчення осадових порід південного заходу Східно-Європейської платформи (СЄП). З 1959 р. ці дослідження вчений продовжив в Інституті геології і геохімії горючих копалин НАН України (м. Львів). З цієї установою пов'язана подальша його наукова діяльність. В цьому Інституті він захистив кандидатську дисертацію «Літологія верхньокрейдових відкладів Середнього Придністров'я» (1962р.) та докторську дисертацію «Літологія силіцитів мезо-кайнозою південного заходу Східно-Європейської платформи» (1975 р.).

Під науковим керівництвом Ю.М. Сеньковського проведені численні фундаментальні наукові

дослідження. Вчений підготував плеяду здібних науковців, створив творчий науковий колектив, який є основою відділу седиментології провінцій горючих копалин ІГГК НАН України. Очолюючи упродовж багатьох років цей відділ, він зробив його одним із центрів нового наукового напрямку «Геологічна палеоокеанографія давніх континентальних окраїн Світового океану та їх корисні копалини», що є пріоритетним для вітчизняної науки.

Вражає діапазон проблем, над якими працював Юрій Миколайович Сеньковський. Це – генетична мінералогія, петрографія, літологія і власне седиментологія, палеогеографія, геологічна палеоокеанографія, регіональна геологія та корисні копалини.

Основою всіх теоретичних побудов науковця були власні матеріали та дані, отримані в полі, а також в результаті лабораторних мінералого-петрографічних та прецизійних фізичних досліджень речовини. Тому його роботи по силіцитових та фосфоритових формаціях південного заходу СЄП стали хрестоматійними, а результати досліджень увійшли до підручників. Так, для з'ясування генезису силіцитів, крім традиційних на той час мінералого-петрографічних методів вивчення речовини, він застосував електронну мікроскопію, рентгенодифрактометрію, інфрачервону спектроскопію та інші фізичні методи. Цей комплекс досліджень дав змогу отримати нові дані про мінеральний склад осадового кремнезему, трансформації його метастабільних фаз та їх поширення у розрізі, а також запропонувати використання модифікацій кремнезему як індикаторів постседиментаційних перетворень на основі вивчення фізико-хімічних процесів розчинення і фосилізації скелетних решток організмів з кремнієвою функцією (губок, радіолярій, діатомей, силікофлагелат) та з'ясування кінетики трансформації мінеральних фаз осадового біогенного кремнезему. Наукові праці Юрія Миколайовича зробили вагомий внесок у розвиток концепції біогенного походження силіцитів, а у розробленій ученим літолого-генетичній класифікації кремністих порід уперше у вітчизняній літологічній науці за результатами вивчення мікроструктури порід було введено терміни «явнобіогенні» і «криптобіогенні» силіцити. Логічним підсумком усього комплексу мінералого-петрографічних і літогенетичних досліджень, виконаних у 60–70-х роках ХХ ст., стала докторська дисертація «Літологія силіцитів мезо-кайнозою південного заходу Східно-Європейської платформи» (1975 р.). У найбільш узагальненому вигляді ці наукові результати викладені в окремій монографічній роботі «Литогенез кремністих толщ юго-запада СССР» (1977 р.).

Проаналізувавши просторово-вікове поширення кременистих товщ у межах Європейської континентальної окраїни, учений дійшов висновку про синхронність процесів біогенної седиментації SiO_2 у досліджуваному регіоні і пов'язав їхнє походження з існуванням у мезо-кайнозої глобального Тетідного поясу кремененагромадження.

Наукові інтереси Ю. М. Сеньковського поширювалися на дослідження умов формування кременистих, глауконітоносних і фосфатоносних порід та різнотипних родовищ фосфоритів у докембрії і пізньому фанерозої на південному схилі СЄП та встановлення основних закономірностей еволюції кремененагромадження і фосфоритоутворення в історії Землі.

У монографії «Фосфориты Запада Украины» (1989 р.), за яку учений був удостоєний премії НАН України імені В.І. Вернадського у 1994 р., представлено результати вивчення геології, літології та мінералогії фосфоритів та фосфатних порід, їх покладів та фосфорної мінералізації в осадовому чохла південно-західної частини СЄП та суміжних областей. В роботі охарактеризовано речовинний склад літологічних різновидів фосфоритів, вивчено їх мікроструктури з використанням електронномікроскопічних досліджень, за результатами літо-стратиграфічних робіт виконано кореляцію фосфатоносних горизонтів, реконструйовано палеоокеанографічну обстановку накопичення альб-сеноманської кременисто-теригенної фосфат-вуглецевої товщі під впливом Карпато-Подільського палеоапвелінгу та обґрунтовано концепцію походження речовини вендського та крейдового фосфогенезу на прикладі північної континентальної окраїни океану Тетіс.

Визнанням наукового авторитету вченого стало обрання його у 1997 р. членом-кореспондентом Національної академії наук України.

Важливою науковою подією на початку нового тисячоліття стало видання Ю.М. Сеньковським у співавторстві зі своїми учнями монографії «Геологічна палеоокеанографія океану Тетіс. Карпато-Чорноморський сегмент» (2004 р.). У монографії вперше у вітчизняній науці про Землю розглянуто комплекс питань, що є предметом геологічної палеоокеанографії. Розвиток цього нового наукового напрямку показано на прикладі вивчення епі- та мезопелагічних басейнів давньої Карпато-Чорноморської континентальної окраїни океану Тетіс.

Глибоке розуміння Ю.М. Сеньковським палеоокеанографічних та седиментологічних процесів та явищ привело останніми роками до обґрунтування ним доцільності виділення в геологічній науці про Землю нової теоретичної дисципліни – **«апвелін-**

гова геологія», головними розділами якої він вважав: а) генезу давніх та сучасних апвелінгових формацій Світового океану; б) океанічні безкисневі події та їх роль у формуванні нафто- та фосфатоносних товщ; в) геологію апвелінгових вуглецьвмісних та фосфатоносних осадово-породних систем.

Під керівництвом вченого розроблялася проблема «Безкисневі події як один з визначальних факторів формування нафтогазоносних комплексів». За результатами досліджень було опубліковано монографію «Безкисневі події океану Тетіс. Карпато-Чорноморський сегмент» (2012 р.), у якій висвітлені питання хімічної палеоокеанографії, показано, що процеси седиментогенезу протягом окремих фаз аноксичних подій зумовили формування «чорносланцевих», фосфато- та силіцитоносних товщ та пов'язаних з ними корисних копалин.

Останніми роками Юрій Миколайович брав активну участь у розробці теоретичних засад формування нетрадиційних джерел вуглеводнів у Південному та Західному нафтогазоносних регіонах України (цикл робіт «Нетрадиційні джерела вуглеводнів України»). Його творчий внесок полягав у визначенні геолого-палеоокеанографічних умов седименто-літогенезу вуглецьвмісних осадових утворень ранньодевонського, тріас-пізньоюрського, ранньокрейдового та олігоцен-ранньоміоценового віків, які є перспективними на виявлення покладів сланцевих вуглеводнів; з'ясуванні літолого-фаціальних, літолого-геохімічних та мінералого-петрографічних особливостей відкладів, які формувалися під час глобальних океанічних безкисневих подій в окремі віки фанерозою, що привело до нагромадження потужних верств, значно збагачених органічною речовиною, які в сучасному стратиграфічному розрізі являють собою основні потенційно нафтогазоматеринські відклади в межах Південного та Західного регіонів України.

Наприкінці 2015 р. науковець підготував з колективом своїх учнів (К.Е. Григорчук, Ю.В. Колтун, В.П. Гнідець, Н.Я. Радковець, І.Т. Попп, М.В. Мороз, П.В. Мороз, Г. Я. Гавришків, Ю.П. Гаєвська, О.М. Кохан, Л. Б. Кошіль, А.О. Ревер) монографію «Літогенез осадових комплексів океану Тетіс. Карпато-Чорноморський сегмент», присвячену вивченню одного із головних розділів геологічної палеоокеанографії, а саме – формуванню та еволюції осадових комплексів мезозой-кайнозойського віку (юра, крейда, палеоген) у межах Карпато-Чорноморської континентальної окраїни Тетісу. Важливим досягненням авторів цієї праці є побудова регіональних геолого-палеоокеанографічних карт обстановок осадоагромадження протягом окремих вікових підрозділів пізнього мезозою – ран-

нього кайнозою. Авторами вперше для даного регіону описані осадові асоціації, фени – конуси виносу теригенного матеріалу, які формувалися в межах епі-, мезопелагічної частини давньої континентальної окраїни. У цій праці особливої уваги заслуговують матеріали, що стосуються літолого-геохімічної та літолого-фаціальної типізації досліджених океанічних осадових утворень. Показано, що нафтогазонасність відкладів карпатського флішу зумовлена не тільки геолого-палеоокеанографічними чинниками (*sensu lato*), але і певними геохімічними умовами середовища на стадіях седименто- та діагенезу. Автори стверджують, що в одному осадовому комплексі формувалися як потужні товщі псамітолітів, що нагромаджувалися в періоди теригенної лавинної седиментації і стали резервуарами вуглеводнів, так і бітумінозні (нафтоматеринські) кремнеземо-глинисті осади, утворення яких, на думку авторів, пов'язано з фазами океанічних безкисневих подій. Що стосується палеоокеанографії Чорноморської континентальної окраїни океану Тетіс, реконструкції обстановок шельфового осадонагромадження викрили тенденцію зміни седиментації від крейдової карбонатно-біогенної до еоценової теригенно-карбонатної та олігоценної теригенної. Якщо у пізній крейді лавинне біогенне карбонатонагромадження з формуванням банку-рифових споруд переважно охоплювало південний борт Каркінітсько-Північнокримського прогину, то у пізньому еоцені ці процеси домінували тільки у районі його східної центрикліналі. Монографія проілюстрована добре аргументованим картографічним матеріалом із серією вперше складених у вітчизня-

ній геологічній науці геолого-палеоокеанографічних карт Карпато-Чорноморського сегменту океану Тетіс (юра, крейда, палеоген). Дана робота є фундаментальною розробкою в галузі наукового напрямку «Геологічна палеоокеанографія давніх континентальних окраїн та пов'язані з ними корисні копалини (нафта, газ, горючі сланці, фосфорити, розсіпні родовища мінералів etc.)».

На жаль, цю монографію побачити надрукованою Юрію Миколайовичу вже не довелося. Вона вийшла у світ, коли вже не стало видатного вченого. Ю.М. Сеньковського вирізняла широка ерудиція, тонке відчуття нового, принциповість і вимогливість у поєднанні з умінням створити в колективі творчу атмосферу.

Свій багатолітний науковий та інтелектуальний доробок вчений залишив у 22 монографіях, надрукованих багатокількох седиментолого-палеоокеанографічних, літологічних і геологічних картах окремих регіонів Центральноєвропейського сегменту Мезотетісу (програми ЮНЕСКО, МПГК та ін.), а також у численних наукових статтях, публікаціях Українського літологічного комітету, в роботах учнів, наукових послідовників, наших спогадах...

Пам'ять про Юрія Миколайовича Сеньковського назавжди збережеться у серцях тих, хто його знав і працював разом з ним.

Український літологічний комітет,
редколегія «Збірника наукових праць
Інституту геологічних наук НАН України»,
колеги, учні

